

El treball en la Doctrina Social de l'Església: perspectives de futur

Joan Costa

Professor de la Facultat de Teologia de Catalunya

Els bisbes catalans, tot parlant del treball decent, es feren ressò de la situació laboral actual: «Avui, l'ocupació ja no garanteix sortir de la pobresa, com ho demostra el fet que el nombre de “treballadors pobres” vagi creixent de manera progressiva [...]. Cada vegada ens trobem més persones excloses del mercat de treball, d'altres amb unes condicions laborals indignes, moltes treballant en l'economia submergida i molts joves que segueixen patint una falta de perspectives laborals que els angossa.»¹

El papa sant Joan Pau II afirmà que, de fet, el treball està en el centre de la qüestió social,² la qual cosa duu al *Compendi de Doctrina Social de l'Església* a aportar un criteri moral en relació amb l'organització de la societat: «La capacitat projectiva d'una societat orientada al bé comú i projectada al futur es mesura també, i sobretot, a partir de les perspectives de treball que és capaç d'oferir.»³

1. L'evolució que es preveu del treball

S'ha escrit molt sobre el futur del treball;⁴ tanmateix, cal veure què passa amb el pas de temps i com evoluciona la realitat del treball. L'Organització Internacional del Treball (OIT) ens mostra les darreres tendències, entre les quals assenyala grans reptes vinculats amb les desigualtats i les exclusions que persisteixen en les nostres societats.

Cal afrontar-los amb realisme, a fi d'elaborar les polítiques econòmiques i socials adients i encetar les innovacions necessàries per a un desenvolupament sostenible i inclusiu.

Aquest informe de l'ORT ofereix quatre grans missatges:⁵ (1) És molt probable que la disminució del creixement econòmic projectat i la falta d'inclusió perjudiquin la capacitat dels països amb ingressos menors de reduir la pobresa i de millorar les condicions de treball;⁶ (2) la taxa de «subutilització total de la força de treball» tendeix a accentuar-se i supera àmpliament la de la desocupació;⁷ (3) tenir un treball remunerat no representa una garantia de tenir condicions de treball decents o d'obtenir ingressos adequats;⁸ i (4) prevalen desigualtats importants en l'accés al treball i en la seva qualitat. Cal afirmar que «les desigualtats i els dèficits generalitzats de treball decent no tan sols condueixen a la ineficiència econòmica, sinó que també poden socavar la cohesió social dins dels països».⁹

Un nou estudi de l'ORT¹⁰ assenyala les noves forces que estan transformant el món del treball —els avenços tecnològics (la intel·ligència artificial, l'automatització i la robòtica), l'ecologització de les nostres economies i l'evolució demogràfica—¹¹ i la necessitat de prendre mesures enèrgiques.¹²

El *Llibre blanc del futur del(s) treball(s)*¹³ constata que ens trobem davant una «gran transformació» del món del treball¹⁴ a causa dels canvis i les tendències de caire demogràfic, econòmic, corporatiu (organitzatiu i productiu), tecnològic, ambiental, social, cultural i ideològic que ja s'estan produint (i que porten prou embranzida per aguditzar-se al llarg de la dècada vinent). Uns canvis que impactaran sobre la quantitat i la naturalesa de la feina disponible, les necessitats de la formació, l'exclusió, l'organització empresarial, les relacions laborals, la fiscalitat, les polítiques socials, la garantia dels drets socials de la ciutadania, el paper del treball remunerat (i no remunerat) o les relacions amb la comunitat.¹⁵ Com podem veure, la transversalitat dels canvis i la interconnexió entre causes i efectes fan que ens trobem davant un gran repte, que té moltes conseqüències per a la ciutadania. Hom pot adonar-se de la necessitat, també moral, d'afrontar aquesta nova situació. Això no obstant, «el destí no està decidit. Les tendències són

això: tendències. Són les decisions, en molts casos polítics, les que poden canviar una orientació».¹⁶

L'estudi de Barcelona Activa, davant els canvis que es produeixen i les opinions dels experts (com ara la de Jeremy Rifkin, que dibuixa un futur marcat per la fi del treball, i altres més optimistes, que posen l'èmfasi no tant en les ocupacions que desapareixeran sinó en les que es poden generar), constata dues línies d'opinió enfrontades: una, «la de les persones expertes que pensen que la robotització acabarà amb bona part de les feines actuals, i una altra que, en canvi, tot i assumir que una part de les tasques les faran màquines, posa l'èmfasi en les onades de llocs de treball avui encara no imaginables que es generaran de cara al futur».¹⁷ La conclusió que en treuen és la impossibilitat de conèixer amb precisió què ens espera, i posen el punt focal en la *formació*.¹⁸ Això no obstant, s'afirma taxativament que «sabem que el futur no ens esperarà amb els llocs de treball estables, de qualitat i ben pagats, segellats amb contractes indefinits i amb capacitat per nodrir l'Estat del benestar que havíem conegut en dècades anteriors»,¹⁹ i també sabem del cert que «les noves companyies que dominen els sectors en creixement generen cada cop menys llocs de treball».²⁰

També podem afirmar sense por d'equivocar-nos que el model laboral i la manera de treballar ja estan canviant. En efecte, l'informe Adecco titulat *El futuro del trabajo en España* assevera que caldrà que l'ocupació es reinventi. I entre els canvis a curt termini fruit de la tecnologia, es destaca «la col·laboració a distància, la disponibilitat total d'informació a la xarxa, un augment de capacitats humanes i de productivitat, la digitalització de l'economia, l'automatització i la fragmentació de les tasques».²¹

A escala mundial, aquests canvis poden beneficiar la força de treball en mercats emergents, ja que hom pot accedir a llocs de treball més ben pagats que els que hi ha al seu propi país; malgrat això, no tot és beneficiós, ja que pot suposar «una pressió a la baixa del sou, més durada dels horaris de feina, discriminació i, per a alguns, aïllament i falta de contacte social».²²

A més, es pot afirmar que un dels efectes que han produït les plataformes col·laboratives és la precarització de les relacions laborals.

La tecnologia aporta eficiència i competitivitat, però en créixer la individualització del treball, es perd capacitat negociadora del treballador.

També fa pensar, des del punt de vista moral, en altres conseqüències d'aquests canvis en els models laborals, en els quals es preveu, a causa de la flexibilitat extrema, un augment de les feines a temps parcial, dels contractes temporals i de les feines autònomes.²³ La tecnologia aporta eficiència, productivitat i competitivitat empresarials, però d'altra banda, en créixer la individualització del treball, fa perdre capacitat negociadora del treballador. Manuel Castells proposa la «necessitat d'inventar una mena de nou *contracte sociab*».²⁴ Cal pensar-hi i cercar-hi solucions.

Podem afirmar que «la globalització econòmica, la digitalització progressiva de les activitats, la fragmentació del treball i en particular la tendència a desregular el mercat laboral —factors que, com hem vist, poden contribuir a la precarització de la feina remunerada— són fenòmens que es produeixen arreu».²⁵ Aquesta situació no ens pot deixar indiferents!

Davant la possible erosió dels sistemes de protecció social, cal considerar-ne de nous, com ara la renda bàsica universal (que, en positiu, permetria que tothom visqués independentment de si treballa o de si té diners o no, però que, en negatiu, planteja dubtes de si es podrà pagar i de fins a quin punt pot desincentivar el treball),²⁶ i les diferències que aquesta plantejaria respecte a la renda garantida de ciutadania (la qual s'adreça a un col·lectiu específic de persones i no al conjunt de la ciutadania i que està condicionada a complir certs requisits), aprovada recentment a Catalunya. Són temes que cal estudiar bé per no fer-hi demagògia.

El *Llibre blanc* presenta un conjunt d'indicadors de qualitat del treball, extrets de l'informe Taylor,²⁷ que s'han de tenir en compte a fi de contribuir al treball decent i a cercar camins de millores ètiques: salaris, qualitat de l'ocupació, educació i formació, condicions laborals, conciliació entre treball i família, horaris, flexibilitat, representació col·lectiva i participació. S'entén, doncs, per *treball decent*,

Davant la possible erosió dels sistemes de protecció social, cal considerar-ne de nous.

«la feina que compta amb una remuneració justa, que no atempta contra la integritat moral de la persona, amb condicions laborals que permeten el seu descans, la seva seguretat i la seva protecció davant de possibles accidents, malalties i vellesa. Les persones que gaudeixen de treball decent tenen llibertat d'associar-se per defensar els seus drets, de reunir-se, de fer vaga i d'emparrar-se en la negociació col·lectiva. El treball no és només una font d'ingressos: facilita l'autonomia de les persones perquè puguin realitzar els seus projectes de vida. Per aquesta raó, no importa només la signatura de contractes, sinó que han de ser contractes que garanteixin un mínim de qualitat.»²⁸

Pel que fa a les feines del futur que aniran apareixent en el mercat laboral fruit de l'evolució tecnològica, la globalització creixent i la demografia, cal destacar un canvi en les qualitats que caldrà conrear: es donarà cada cop més importància a les habilitats i a les capacitats, més que no pas als coneixements tècnics que hom pugui estudiar. Tanmateix, la tecnologia haurà d'estar en l'ADN dels treballs del futur.

Quant als sectors que tindran més demanda de professionals en un futur més o menys proper, tenim els relacionats amb el turisme, el medi ambient i les energies renovables, les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'enginyeria civil, la medicina, la salut mental, la psicologia i les llengües.²⁹ Tanmateix, i deslligat de l'evolució tecnològica, hi ha altres sectors a tenir en compte com a nínxols d'ocupació, que tenen a veure amb els serveis de proximitat, la seguretat i el patrimoni cultural, com ara els serveis de la vida diària, els serveis que millorin la qualitat de vida i els serveis culturals i de lleure.³⁰

2. L'Església i el treball

El papa Benet XVI, en la seva darrera encíclica, *Caritas in veritate*,³¹ ha afrontat la problemàtica mundial davant d'un món globalitzat i

Es donarà cada cop més importància a les habilitats i a les capacitats, més que als coneixements tècnics que hom pugui estudiar.

sotmès a una profunda crisi econòmica, i ha afirmat que només s'hi trobaran camins de solució des d'una correcta perspectiva antropològica.³² Una de les afirmacions més importants del Concili Vaticà II va ser que «l'home és l'autor, el centre i la fi de tota la vida econòmica i social»,³³ i aquest esdevé el gran criteri ètic de tota activitat humana.

La reflexió sobre els principis que han de guiar el capteniment humà en societat a la llum de la Doctrina Social de l'Església es fonamenta sobretot en la idea *dirigens* de la dignitat humana. Benet XVI, no obstant això, proposa la *caritat en la veritat* com a «principal força impulsora de l'autèntic desenvolupament de cada persona i de tota la humanitat»³⁴ i posa en relleu la necessitat d'inserir la lògica de l'amor en tot el comportament humà, també en els diferents àmbits de la vida social (econòmic, polític, educatiu...). Aquesta lògica amorosa no és un plus a la justícia, sinó que n'és el garant: «Mentre que abans es podia pensar que el primer era aconseguir la justícia i que la gratuïtat venia després com un complement, avui és necessari dir que sense la gratuïtat no s'aconsegueix ni tan sols la justícia.»³⁵ El papa alemany insisteix en la necessitat d'incorporar una nova racionalitat a les lògiques econòmica i política, i aquesta és la lògica del do, de la gratuïtat i de la comunió com a elements també constitutius de la vida econòmica i política. Sense la recuperació de la veritat *amorosa* sobre la persona humana, tot sistema econòmic i polític està abocat a noves crisis.

3. La veritat del treball

Per a descobrir el sentit humà del treball i la seva veritat, prendre'n consciència i veure com afecta la persona i la societat, aniré enumerant i explicant les distintes dimensions inherents al treball humà, i així podrem fer-nos càrrec de la seva riquesa.³⁶

Sense la recuperació de la veritat amorosa sobre la persona humana, tot sistema econòmic i polític està abocat a noves crisis.

3.1. *La dimensió axiològica*

El treball, com tots els elements presents en els primers capítols del llibre del Gènesi, expressa una dimensió constitutiva de l'ésser humà. Déu, en crear l'home a la seva imatge, «l'envia a treballar la terra (cf. Gn 2,5-6) i a guardar el jardí de l'Edèn en què l'ha posat (cf. Gn 2,15)»,³⁷ i li confia la tasca de sotmetre la terra i de dominar sobre tots els éssers vius (cf. Gn 1,28). Un domini que no ha de ser despòtic ni desassenyat; ben al contrari, ha de «conrear i guardar» (cf. Gn 2,15) els béns creats per Déu, que ha rebut del Creador com un do preciós i que aquest ha posat sota la seva responsabilitat.³⁸ Se segueix, com a corol·lari, que el treball té primacia axiològica davant de la resta de les realitats econòmiques, inclosa la propietat.

3.2. *La dimensió personalista-humanitzadora*

El treball procedeix immediatament de la persona, la qual deixa l'empremta en la matèria i la sotmet a la seva voluntat. Des d'aquesta perspectiva, la persona posseeix una dimensió immanent, és a dir que, en treballar, l'ésser humà es construeix ell mateix, es fa més humà, sempre que estiguem parlant d'un treball decent i digne.³⁹ Sant Joan Pau II afirma que «a través del treball l'home no tan sols transforma la natura, bo i adaptant-la a les necessitats pròpies, sinó que es realitza ell mateix com a home: és més, en un cert sentit “es fa més home”».⁴⁰

El treball ofereix dues noves dimensions: la *personal individual*, a través de la qual posa en relleu el conreu d'una gran munió de virtuts, com ara la laboriositat, l'esforç, la creativitat, l'enginy..., i la *personal social*, ja que treballar amb els altres i per als altres desenvolupa també

El treball té primacia axiològica davant de la resta de les realitats econòmiques, inclosa la propietat.

una colla de virtuts socials, com és el treball en equip, la col·laboració, l'esperit de servei, la cerca del bé comú...

3.3. *Les dimensions objectiva i subjectiva*

El magisteri de l'Església parla de dues dimensions més, que són la dimensió *objectiva* i la dimensió *subjectiva* del treball. El significat del treball en sentit *objectiu*, allò que fem, troba la seva expressió en les diverses èpoques de la cultura i de la civilització;⁴¹ el sentit *subjectiu* es refereix a la persona mateixa, la persona que treballa (és a dir, qui treballa és una persona i aquest és «el primer fonament del valor del treball»).⁴² D'això, en resulta una exigència ètica cabdal: la primacia de la dimensió subjectiva (l'ésser humà) davant la dimensió objectiva, fet que es pot expressar també, des d'un punt de vista ètic, tot dient que «el treball està “en funció de l'home” i no l'home “en funció del treball”». ⁴³ El salari digne i, de fet, tots els indicadors de qualitat del treball extrets de l'informe Taylor assenyalats prèviament tenen com a principal font de valor el fet que qui treballa és una persona.

La primacia del caràcter subjectiu sobre l'objectiu també comporta altres exigències ètiques, com l'anomenat *principi personalista del treball*: «l'home que treballa desitja no tan sols la deguda remuneració pel seu treball, sinó també que sigui presa en consideració en el procés de la producció la possibilitat que ell, al mateix temps que treballa àdhuc en una propietat comuna, sigui conscient que treballa en “quelcom de propi”». ⁴⁴ La persona no pot ser reduïda a mera mercaderia.

Aquestes dues dimensions aporten noves llums pel que fa a la relació entre capital i treball, que històricament s'han presentat amb un antagonisme conflictiu. Des d'aquesta nova perspectiva, cal afirmar un altre principi ètic: les persones estan per sobre dels recursos;

Cal afirmar la prioritat del treball (les persones) sobre el capital (els recursos), i no pas a l'inrevés.

és a dir, cal afirmar la prioritat del treball (les persones) sobre el capital (els recursos) i la subordinació del capital al treball, i no a l'inrevés.⁴⁵

3.4. *La dimensió iuspersonalista i ètica*

Malgrat que ja hem parlat d'algunes exigències ètiques entorn del treball, en aquest apartat volem posar en relleu les dimensions jurídiques i ètiques del món del treball. Des d'un punt de vista *iuspersonalista* i ètic, cal afirmar que tot home té el dret al treball i el deure de treballar: «El treball és un dret fonamental i és un bé per a l'home.»⁴⁶ Hom pot adonar-se'n perquè la desocupació esdevé una «veritable calamitat social», sobretot amb relació a les generacions joves.⁴⁷

Per a fer efectius aquests drets, la Doctrina Social de l'Església ha distingit entre l'empresari *directe* i l'empresari *indirecte*.⁴⁸ S'entén per empresari *directe* la persona o institució amb la qual el treballador estipula directament el contracte de treball segons unes determinades condicions, mentre que l'empresari *indirecte* serien els diversos factors que, a banda de l'empresari directe, exerceixen un influx determinat sobre la manera de donar forma, ja sigui al contracte de treball, ja sigui, en conseqüència, a les relacions més o menys justes en el sector del treball humà. El gran criteri ètic que sorgeix d'aquest apartat és la subordinació de tot l'entramat econòmic (social, estatal, internacional i mundial) a la consideració dels drets objectius de l'home al treball.

3.5. *La dimensió productiva*

Quan he preguntat a la gent per què treballa, la majoria de respostes posen en relleu només la dimensió *productiva* («per guanyar-me la

Amb el treball digne, la persona se santifica, s'uneix més a Crist i creix en la participació en la vida trinitària.

vida», responen). Aquest és el vessant que s'anomena *subsistencial*, és a dir, l'aspecte que fa referència al treball com a font per al propi sosteniment, per al familiar, i ho podríem fins i tot fer extensible a l'àmbit nacional. No obstant això, n'hi ha que responen des d'un altre punt de vista: la motivació del seu treball mira a la contribució de la riquesa i el perfeccionament del món. Aquesta nova dimensió, podem anomenar-la *perfectiva*.

3.6. *La dimensió teològico-espiritual*

Treballar és molt més que produir i guanyar-se la vida, i fins i tot més que realitzar-se com a persona. Treballar no és la conseqüència del càstig fruit del pecat original, malgrat que aquest pecat va introduir en el fet de treballar la fatiga i el dolor. Treballar no és, doncs, una maledicció, sinó un encàrrec diví que continua la seva obra de la creació. Som, així, cocreadors amb Déu, participem en l'obra del Creador, i en un cert sentit continuem desenvolupant-la i completant-la.⁴⁹ D'això se'n diu la dimensió *protològica*.

A més, tota realitat humana és participació de la vida de Crist. Treballar és, doncs, participar del treball de Crist. I Crist mateix, amb la seva vida i el seu treball, ens manifestà la grandesa de l'evangeli del treball. Des d'aquesta perspectiva, hom descobreix la dimensió *santificadora* (el treball com a camí de santificació) i la dimensió *redemptora* (el treball com a col·laboració en la redempció de Crist). Amb el treball digne, la persona se santifica, s'uneix més a Crist i creix en la participació en la vida trinitària.

La llum de la Pasqua penetra la realitat del treball i fa descobrir-nos «una tènue resplendor de la vida nova, del nou bé, gairebé com un anunci d'un nou cel i una terra nova».⁵⁰ El mateix Concili Vaticà II afirmà aquest vincle profund entre treball i eternitat:

«els béns de la dignitat humana, de la comunió fraterna i de la llibertat, això és, tots aquests bons fruits de la natura i del nostre esforç, després que els hàgim propagat en la terra, en l'Esperit del Senyor i segons el seu manament, tot seguit els trobarem novament, purificats emperò de tota taca, il·luminats i transfigurats, quan Crist retornarà al Pare el regne etern i universal.»⁵¹

Això significa que, en treballar, units amb l'Esperit del Senyor, és a dir, amb un treball digne, estem contribuint en certa manera a la bellesa del cel nou i la terra nova, és a dir, manifesta el valor d'eternitat de tot treball ben fet. Ho podem anomenar la dimensió *escatològica*. Per aquesta raó, l'esguard vers l'eternitat no afebleix, doncs, el nostre compromís davant el nostre món, sinó, ben al contrari, «aviva la preocupació de perfeccionar aquesta terra, on creix el cos de la família humana, el qual pot ser ja d'alguna manera un esbós del món nou».⁵²

El treball també ofereix un altre vessant, la dimensió *icònica*, pel fet que tota activitat humana noble manifesta que la persona humana és imatge i semblança de Déu, acte pur i amor infinit. Aquesta nova dimensió atorga una nova responsabilitat en la forma de treballar de la persona humana: fer descobrir mitjançant el nostre treball la manera de ser de Déu, la qual cosa insereix en el mateix treball humà una nova exigència ètica, que es concreta en la necessitat d'actuar segons el model diví: «Sigueu perfectes com ho és el vostre Pare celestial» (Mt 5,48), una perfecció que s'ha de donar també en el treball.

A través de tots aquests vessants del nostre treball, contribuïm al fet que els altres puguin descobrir-los i viure'ls ells mateixos. Aquest és el sentit *apostòlic* del treball.

Hi ha, a més, una dimensió *mística* del treball. S'ha concretat popularment l'espiritualitat benedictina amb la famosa expressió *ora et labora*. Aquesta locució pot tenir diferents interpretacions, les quals, totes plegades, poden mostrar més encara la riquesa del treball. Un primer sentit seria deixar constància del valor del treball en la vida monàstica, que, a més de pregària, requereix el treball manual. Davant una comprensió pejorativa i degradant del treball, sant Benet n'afirma la bondat i el valor positiu en el perfeccionament del monjo, i li atribueix una dignitat que sovint no se li reconeixia. Un segon

Papa Francesc: «Cal combatre la cultura de l'exclusió, per a donar veu als qui no en tenen i per proposar nous estils de vida.»

sentit és unir pregària i treball, mirant de fer, durant l'exercici del treball, moments d'actualització de la presència de Déu, per ser més conscients de tot allò que implica el treball en relació amb la voluntat de Déu, de tal manera que ens ajudi a treballar amb una perfecció més gran. I finalment hi ha un tercer sentit d'aquesta expressió, que és fer del treball una pregària, és a dir, una ofrena agradable a Déu. El treball viscut en l'Esperit del Senyor és un lloc de trobada amb Ell.

Cloenda

En descobrir el veritable sentit del treball, que quan es porta a la pràctica fa real i operativa aquella defensa del treball digne que tant necessita el nostre món d'avui, i en entreveure el futur del món del treball, amb les seves llums i massa ombres que hem assenyalat al llarg d'aquest article, hom s'adona d'una urgència indefugible: la proposta d'una *nova economia*.

El papa Francesc ha demanat proposar una economia diferent, «la que fa viure i no mata, que inclou i no exclou, que humanitza i no deshumanitza, que cuida la creació i no la depreda. Un esdeveniment que ens ajudi a estar junts i a conèixer-nos, que ens porti a fer un “pacte” per canviar l'economia actual i a donar una ànima a l'economia del demà». ⁵³ Francesc proposa com a criteri per posar en marxa un nou model econòmic, capaç de «corregir els models de creixement» que són incapaçs de garantir «el respecte del medi ambient, l'acolliment de la vida, la cura de la família, l'equitat social, la dignitat dels treballadors i els drets de les generacions futures», la «cultura de comunió, basada en la fraternitat i l'equitat». ⁵⁴ Cal «construir altres maneres d'entendre l'economia i el progrés, per combatre la cultura de l'exclusió, per donar veu als qui no la tenen, per proposar nous estils de vida». ⁵⁵

A partir de la comprensió del treball que hem presentat, hom s'adona de la necessitat de fer realitat el concepte de *treball decent*. Fer-ho possible perquè tothom pugui gaudir-ne és tasca dels responsables que hi poden incidir: polítics, economistes, escoles de negocis, empleuaris, patronals, sindicats, associacions de treballadors, consumidors... Cal una intel·ligència creativa que, incorporant els grans criteris de la Doctrina Social de l'Església (dignitat humana, drets humans, bé comú, participació, solidaritat, subsidiarietat, destí universal dels béns, opció preferencial pels pobres) i sota la guia de la caritat en la veritat, sigui capaç de concretar mediacions per a fer-la realitat. Hi ha esforços com ara l'economia social de mercat, l'economia del bé comú, l'economia de comunió, entre altres; però no n'hi ha prou i cal que aquesta nova economia *human friendly*, amiga de la persona i de la casa comuna que ens acull, esdevingui cultura dominant. Manllevant una expressió pròpia del papa Francesc, vull acabar dient: No ens deixem perdre el veritable sentit del treball!

Notes

1. CONFERÈNCIA EPISCOPAL TARRACONENSE, *Nota dels bisbes de Catalunya sobre el treball decent* (6 d'octubre de 2016), núm. 1.
2. JOAN PAU II, *Laborem exercens*, núm. 2 (LE).
3. CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de Doctrina Social de l'Església*, 2005, núm. 289 (CDSE).
4. Només cal veure l'extensa bibliografia de l'estudi de Barcelona Activa (Ajuntament de Barcelona), *Llibre blanc del futur del(s) treball(s). Reflexions per a una nova política econòmica local* (Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2018), pp. 223-227.
5. ORGANITZACIÓ INTERNACIONAL DEL TREBALL, *Perspectives socials i de l'ocupació en el món - Tendències 2020. Resum executiu*, p. 1. <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2020/WCMS_734481/lang-es/index.htm>.
6. *Ibid.*, p. 2.
7. *Ibid.*, p. 3.
8. *Ibid.*, p. 4.
9. *Ibid.*, p. 2.
10. OIT, *Trabajar para un futuro más prometedor* (Ginebra, 2019).
11. *Ibid.*, p. 10.
12. *Ibid.*
13. *Llibre blanc del futur del(s) treball(s)...*, *op. cit.*

14. *Ibid.*, p. 10.
15. *Ibid.*
16. *Ibid.*
17. *Ibid.*, p. 14.
18. *Ibid.*, p. 88.
19. *Ibid.*, p. 24.
20. *Ibid.*, p. 44.
21. *Informe Adecco sobre el futuro del trabajo en España*, citat a: *Llibre blanc...*, *op. cit.*, p. 45.
22. *Llibre blanc...*, *op. cit.*, p. 47.
23. *Ibid.*, p. 52.
24. MANUEL CASTELLS, *La transformación del trabajo*, citat a: *ibid.*, p. 53.
25. *Ibid.*, p. 61.
26. *Ibid.*, p. 94. Recomano la lectura del debat sobre la renda bàsica universal inclòs a: *Llibre blanc...*, ja citat, a fi i efecte de valorar les postures i els arguments dels qui hi estan a favor i en contra, i els camins progressius d'aplicació (pp. 97-101).
27. *Good Work. The Taylor Review of Modern Working Practices*, juliol del 2017. Accessible a: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/627671/good-work-taylor-review-modern-working-practices-rg.pdf>.
28. *Llibre blanc...*, *op. cit.*, p. 213.
29. *Ibid.*, pp. 153-155.
30. *Ibid.*, pp. 172-173.
31. BENET XVI, *Caritas in veritate* (CV).
32. CV, 75.
33. CONCILI VATICÀ II, *Gaudium et spes*, núm. 63 (GS).
34. CV, 1.
35. CV, 39.
36. Extret de la meua ponència: JOAN COSTA, *Dimensions del Treball*, dins *Hi ha un futur per al treball decent? Jornades sobre Ètica i Món Contemporani* (Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2017).
37. CDSE, 255.
38. Cf. FRANCESC, *Laudato Si'*, núm. 68, 83, 116 i esp. cap. 2 (LS).
39. GS, 35.
40. LE, 9.
41. LE, 5.
42. LE, 6.
43. *Ibid.*
44. LE, 15.
45. LE, 12.
46. CDSE, 287.
47. CDSE, 287.
48. LE, 16.
49. LE, 25.
50. LE, 27.
51. GS, 39.

52. *Ibid.*

53. FRANCESC, *Missatge del Sant Pare Francesc per a la trobada «Economy of Francesco» a Assís.*

54. *Ibid.*

55. *Ibid.*